

STRUCTURELE ZELFRECHTVAARDIGING IN DE JEUGDZORGKETEN

ZELFRECHTVAARDIGING IS DE VERWERPELIJKE TACTIEK OM DE WAARHEID OVER HET EIGEN OF ANDERMANS DISFUNCTIONEREN TE ONTKENNEN OF TE VERDOEZELLEN.

Het is aan ieder die met jeugdzorg te maken heeft of heeft gehad, bekend dat de medewerkers van Veilig Thuis, van de Raad voor de Kinderbescherming en van de gecertificeerde instellingen niet in staat zijn oordelen en adviezen in hun rapportages te onderbouwen met wetenschappelijk bewijs. Zij beschikken immers niet over de academische vaardigheid om valide en betrouwbaar onderzoek te doen en om volgens de bijbehorende normen te rapporteren.

Ook zijn zij niet bevoegd en onbekwaam inzake diagnosestelling. Met andere woorden, zij zijn niet in staat om, als er al sprake is van een aantoonbare bedreiging van de ontwikkeling van de minderjarige, professioneel en volgens de daarvoor geldende objectieve methoden en normen, vast te stellen welke schadelijke effecten aan welk ontwikkelingsdomein van de minderjarige aan de orde is. Dit laatste ontbreekt dan ook structureel aan de rapportages van genoemde instanties en aan de beschikkingen van kinderrechters.

Het is een aangetoond feit, en gezien het voorgaande onontkoombaar, dat de rapportages van genoemde medewerkers en instanties doorgaans van onvoldoende kwaliteit zijn. Met verregaande (negatieve) consequenties voor betrokken kinderen en hun (groot) ouders. De beslissingen en beschikkingen van kinderrechters zijn daarvan het onweerlegbare bewijs en staan dikwijls bol van pseudo pedagogische bakerpraatjes. Empirisch pedagogische en ontwikkelingspsychologische vaststellingen worden dan, als deze al bekend zijn, ondergeschikt gemaakt aan bijgeloof, hypothesen, subjectieve interpretaties, aannames, eigen opvoedingsservaringen en verzinsels.

Een voorbeeld van zo'n hypothese is de bewering dat geen contact met een vader of moeder van de minderjarige, op latere leeftijd leidt tot identiteitsproblematiek. Er is geen enkel betrouwbaar en valide pedagogisch of psychologisch onderzoek waarmee dat tot nu toe is vastgesteld. Desondanks wordt de bewering met regelmaat gebruikt als onderbouwing voor een omgangsmaatregel.

Wat wel is vastgesteld is dat gedwongen beperkt contact of, erger nog, contactverlies tussen ouder(s) en kind ernstige traumatische gevolgen voor kind, ouder(s) en zelfs grootouders kan hebben. En dan valt het 'gemak' op waarmee kinderrechters beslissingen nemen die tot dat effect leiden.

Veel ouders en minderjarigen worden door de subjectieve, kwalitatief ondermaatse rapportages en ondeugdelijke beschikkingen in negatieve zin gestigmatiseerd en soms ook gedemoniseerd. Het is dan ook niet verwonderlijk dat veel ouders en minderjarigen zich verzetten tegen de "leugens" in de rapporten.

Maar zijn het wel allemaal leugens? Het gaat in elk geval om onwaarheden in de rapportages en die roepen als zodanig onmiddellijk strijdigheid op met artikel 21 van het Wetboek van burgerlijke rechtsvordering en artikel 3.3 van de Jeugdwet. Beide artikelen schrijven immers voor dat de van belang zijnde feiten naar waarheid en volledig dienen te worden aangevoerd.

Maar, een onwaarheid is niet als vanzelfsprekend een leugen. Een onwaarheid kan ontstaan door emotionele vertekening, door onvoldoende luistervaardigheid, door bevooroordeeld luisteren, door slordigheid, door domheid, door confabulatie, door een onzorgvuldige voorbereiding, door gebrek aan wetenschappelijke kennis of gebrek aan bekwaamheid om waarneming en interpretatie te kunnen onderscheiden. Allemaal vormen van onwetendheid en onvaardigheid en derhalve gebrek aan professionaliteit. Een onwaarheid wordt pas een leugen indien iemand bewust en opzettelijk onwaarheid spreekt. Een leugenaar kent dus de waarheid. Daarom komt liegen in rapportages en in beschikkingen van kinderrechters niet vaak voor in de jeugdzorgketen.

Onjuistheid, onwaarheid, subjectieve interpretatie, aanname, hypothese, verzinsel, of leugen, het blijkt heel moeilijk tot bijna onmogelijk, om deze fouten in rapportages en beslissingen gecorrigeerd te krijgen. Onterechte en negatieve stigma's blijven ouders en kind dan jarenlang achtervolgen.

Wat maakt het voor de jeugdzorgwerkers, de gedragswetenschappers, het management, de kinderrechters, de politiek, de klachtencommissies en de tuchtcolleges nu zo moeilijk om aantoonbare fouten/onwaarheden te erkennen en te corrigeren? Wat beweegt kinderrechters om de jeugdzorgwerkers van de Raad voor de Kinderbescherming en van de gecertificeerde instellingen bijna onvoorwaardelijk in hun advies te volgen en de mening van ouders daaraan ondergeschikt te maken?

Wat beweegt de leden van klachtencommissies en tuchtcolleges om klagers te dwingen met onweerlegbaar bewijs te komen en beklaagden uit de wind te houden door elke bewering van beklaagden als vanzelfsprekend voor waar te houden en door aan beklaagden geen scherpe, klachtrelevante en toetsende vragen te stellen?

Dat is het fenomeen van **cognitieve dissonantie**. Cognitieve dissonantie ontstaat als zich psychische spanning ontwikkelt omdat meerdere gedachten of overtuigingen niet met elkaar verenigd kunnen worden. Bijvoorbeeld als het feitelijk handelen in strijd blijkt met het positieve zelfbeeld. "Cognitieve dissonantie veroorzaakt psychisch ongemak, dat kan variëren van lichte wroeging tot zware psychische nood."*

De jeugdzorgwerkers en gedragswetenschappers worden door zichzelf, door de kinderrechters, door klachtencommissies en door tuchtcolleges gezien als professioneel, intelligent, integer, als opvoedingsdeskundigen, als professionele onderzoekers en als functionarissen die geen ernstige fouten maken; Overigens is dit zelfbeeld ook eigen aan leden van tuchtcolleges, klachtencommissies en aan kinderrechters zelf.

Wanneer zij worden geconfronteerd met eigen handelen dat strijdig is met dit positieve (zelf)beeld – bijvoorbeeld het bewijs van onwaarheden in een rapportage of een foutieve beslissing over een beschermingsmaatregel of een partijdige klachtbehandeling – dan ontstaat een sterke en pijnlijke dissonantie. Hun zelfbeeld van 'ik ben een professional' wordt tot in de kern aangetast. En al helemaal als zij worden 'betrap't door de in hun ogen 'niet professionele' i.c. 'domme' ouder(s).

Onderzoek aangaande cognitieve dissonantie maakt duidelijk dat ons zelfbeeld over het logisch verwerken van informatie niet klopt. Het tegendeel is namelijk het geval. Nieuwe informatie wordt alleen voor waar en nuttig gehouden als deze past in ons zelfbeeld. Zo niet, bijvoorbeeld in geval van feitelijk aantoonbare onwaarheden in rapporten, dan wordt deze informatie als absurd of bevooroordeeld afgedaan.

De behoefte om het zelfbeeld in stand te houden is zo sterk dat mensen die het bewijs van hun ongelijk onder ogen moeten zien dit op de een of andere manier zullen bekritisieren, vervormen of wegwuiven. De Britse politicus Lord Molson zei ooit treffend: “*Eventueel aanvullend bewijs zal ik bekijken teneinde de mening die ik al heb gevormd, te bevestigen.*”

De schakels in de jeugdzorgketen hebben de rotsvaste overtuiging dat zij zaken en gebeurtenissen duidelijk kunnen waarnemen, zoals deze echt zijn. In de sociale psychologie wordt dit verschijnsel naïef realisme genoemd. Het is in feite een blinde vlek omdat het uitgaat van de illusie en drogredenering:

mijn eigen rapporten/beslissingen zijn altijd correct, want als ze niet correct zouden zijn zou ik ze niet schrijven/nemen.

Cognitieve dissonantie is overigens niet alleen een psychisch verschijnsel, maar ook neurologisch aangetoond. Niemand kan zich eraan onttrekken.

Wat doet de deskundige, de rapporteur, de kinderrechtster met een pijnlijke dissonantie? Ruitendijk erkennen en corrigeren ligt dan in termen van professionele integriteit en volwassenheid, het meest in de rede. Maar dat vraagt **morele moed**.

Bij morele moed gaat het om het overwinnen van angst voor gezichtsverlies en voor prestigeverlies en “het overwinnen van angst voor de gevolgen van het ingaan tegen sociale en/of professionele verwachtingen en conventies, zoals: schaamte, reputatieschade, uitsluiting, ontslag en strafzaken.” (zie google moresprudentie).

Helaas blijkt dat hoe deskundiger men zichzelf vindt hoe minder men geneigd is fouten te erkennen. Men laat dan zijn/haar ethisch kompas, morele moed en wetenschappelijke normen los en gaat op zoek naar dissonantievermindering met als uitgangspunt het positieve zelfbeeld in stand te houden.

Voor deze **morele abjectie** zijn beweringen nodig om, *zonder dat het eigen disfunctioneren erkend hoeft te worden*, van de ontstane cognitieve dissonantie af te komen. Deze wijze van **zelfrechtvaardiging** komt structureel voor bij kritiek op rapporten, op beslissingen van kinderrechtsteren en op die van klachtencommissies en tuchtcolleges.

Gebruikelijke vormen van zelfrechtvaardiging zijn o.a.

- verklaren dat de onwaarheden ‘eigenlijk’ toch wel waar zijn als zich dit of dat niet had voorgedaan. M.a.w....., als....als....als....;
- het negeren van de onwaarheden en benadrukken van de elementen die wel als waar kunnen worden aanvaard;
- niet ingaan op de kritiek;
- de doodoener *daar herken ik mij niet in*;
- degene die kritiek levert of een klachtenprocedure start beschuldigen van “de strijd” aan te gaan;
- de wereld verdelen in wij en zij: wij de professionals versus zij de domme cliënten en critici;
- kritiek afdoen als absurd of bevooroordeeld;
- de beschuldiging aan ouders met een eigen mening dat zij niet in het belang van hun kind handelen;
- dreigen met een uithuisplaatsing;

- het stereotyperen of doelbewust negatief wegzetten van cliënten en critici als dom, querulant, immoreel, verstandelijk beperkt, kindermishandelaar, ouderverstoter. Op basis van deze stereotypen behoeven de jeugdzorgwerker, de kinderrechter, de gedragswetenschapper, enzovoorts zich niet schuldig te voelen over onjuistheden in rapportages en beschikkingen. Sterker nog, het maakt deze ‘jeugdbeschermers’ ongevoelig voor tegenbewijs, rationaliteit en weerlegging;
- confabulatie, het vervormen van onze herinneringen: de rapporteur weet zeker dat de cliënt dit of dat heeft gezegd of zich zus en zo gedragen heeft, terwijl het in werkelijkheid nooit heeft plaatsgevonden. Door het ontbreken van valide en betrouwbare onderzoeksinstrumenten wordt de eigen gecreëerde werkelijkheid tot ultieme waarheid verheven. Het verschijnsel wordt ook wel bevorderd door bronverwarring: cliënten worden dan verwisseld i.c. met elkaar verward;
- manipulatie zoals “*wij lezen dit anders*”. Zelfs bij eenduidige teksten;
- het niet hanteren van een wetenschappelijke denkhouding. Kenmerkend voor een wetenschappelijke denkhouding is dat men procedures hanteert die kunnen aantonen dat de oordelen en adviezen in rapportages mogelijk onjuist zijn. Het ontbreken of niet toepassen daarvan voorkomt dat je als rapporteur of rechter wordt geconfronteerd met de wrede werkelijkheid dat je je vergist hebt, een proces van **framing** uitmondend in **tunnelvisie**;
- het door kinderrechters, klachtencommissies en tuchtcolleges niet (willen) toetsen van de feitelijkheid van de aangevoerde informatie;
- weggijken;
- negeren of doodzwijgen.

“We zijn allemaal in staat dingen te geloven waarvan we weten dat ze onwaar zijn, om vervolgens, als ons ongelijk uiteindelijk bewezen wordt, de feiten schaamteloos zó te verdraaien dat het lijkt alsof we gelijk hadden. Intellectueel kunnen we dit proces eindeloos volhouden: de enige rem erop is dat een misvatting vroeg of laat op de harde werkelijkheid botst, meestal op een slagveld.”

– George Orwell (1946)

NB: het is niet uitgesloten en zelfs enigszins voorspelbaar dat de in deze notitie genoemde functionarissen, in hun reactie wederom niet aan de fenomenen cognitieve dissonantie en zelfrechtvaardiging zullen kunnen ontkomen.

Harry Bernds

**Gedragswetenschappelijk onderzoeker/adviseur
Consultant Kindrechten.**

STICHTING ONAFHANKELIJK DOSSIERONDERZOEK JEUGDZORGKETEN

19 september 2021

*Theoretische elementen en citaten zijn ontleend aan het boek “ER ZIJN FOUTEN GEMAAKT” (maar niet door mij). Carol Tavris & Elliot Aronson. ISBN 978 905712 339 9.